

*До спеціалізованої вченої ради
К 64.051.30 у Харківському національному
університеті імені В.Н. Каразіна*

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Герасимова Олексія Володимировича за темою «Протидія злочинності у банківській сфері», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Широкому колу вчених, і, насамперед, тим, хто обрав полем своєї професійної діяльності проблематику протидії злочинності, давно відомо, що, не зважаючи на надзвичайну актуальність цієї проблеми, порушених протягом останнього десятиріччя питань, які потребують свого вирішення та обговорення, набагато більше ніж запропонованих відповідей.

Мова йде, насамперед, про необхідність розробки та формування на базі кримінологічного аналізу цілісного систематизованого погляду на найголовніший компонент забезпечення кримінологічної безпеки України – протидію злочинності, зокрема у банківській сфері.

Рецензоване дисертаційне дослідження підготовлено, що називається, по гарячих слідах дотепер неподоланої кризи законності, триваючої криміналізації окремих сфер суспільного життя та виробництва, в основі яких лежать не тільки об'єктивні труднощі перехідного періоду, але і серйозні прорахунки, допущені в ході проведення реформ. Саме на перші десятиріччя радикальних перетворень припадає чи не найдраматичніший парадокс реформ в Україні – згорання, руйнація раніше створеної, налагодженої та відпрацьованої системи протидії злочинності. І це в той час, коли була потрібна особлива концентрація зусиль держави і громадянського суспільства у нейтралізації процесів формування негативних тенденцій.

Згідно з оцінками експертів ООН, на сучасному етапі розвитку людства найбільш актуальними та небезпечними викликами його існуванню є

екологічна та кримінальна загрози. Наскільки очевидним видається це твердження, настільки ж очевидно є і та обставина, що поєднання цих факторів соціально-деструктивного характеру у єдиному полі девіантної діяльності значно підвищує ступінь суспільної небезпечності останньої.

Існування та відтворення так званої економічної злочинності заподіює не лише суттєву шкоду охоронюваним правовідносинам, а й підриває основи збереження соціального балансу та рівноваги соціальних систем, що є прямою загрозою фізичному існуванню нації в цілому. У зв'язку з цим, провадження наукових досліджень у напрямі протидії вказаному виду злочинності або її різновидам слід визнати не лише актуальним, а й нагальним, життєво важливим.

Поряд з цим, протидія злочинності, як системний об'єкт соціального управління, не може бути з достатньою повнотою досліджена без з'ясування базових характеристик окремих її системоутворюючих складових. Безумовно, вітчизняна наука, в аспекті дослідження кримінологічної діяльності, представлена цілою низкою ґрунтованих праць провідних науковців, більшість з яких якраз і представляють Харківську наукову школу. Крім того, достатньо дослідженим напрямком наукового пошуку слід визнати і розробку кримінологічних проблем протидії економічній злочинності. Однак, і досі у вітчизняній кримінології не було побудовано комплексної інтегративної наукової концепції кримінологічних засад протидії злочинності у банківській сфері. Через це, здійснене О.В. Герасимовим дисертаційне дослідження відрізняється своєю актуальністю, новизною та затребуваністю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані О.В. Герасимовим в дисертації, викладені на основі аналізу достатньо значної кількості наукових джерел (автором опрацьовано 281 найменування літератури) та емпіричного матеріалу, що забезпечило можливість здійснення ґрунтовного

критичного аналізу досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем.

Науковий апарат рецензованої дисертації та її автореферату є достатньо високим, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно. Позиції, які відстоює дисертант, ґрунтуються на наявних досягненнях кримінологічної доктрини України, положеннях суміжних галузей наукового знання. Авторські думки, висновки, пропозиції підтверджуються фактами, критичним аналізом чинного законодавства, вже висловленими в юридичній літературі позиціями вчених з відповідного приводу.

Думки, узагальнення, обґрунтування, а також висновки і пропозиції автора розраховані на найближчий період розвитку нашої держави і суспільства, що, як показав досвід попередніх років державного будівництва, не може бути одномоментним і неминуче займе досить тривалий час. Така позиція автора цілком відповідає життєвим реаліям, складний характер яких робить небезпечним орієнтацію на моноекторність, радикалізм у реформуванні, і вимагає послідовності та виваженості.

Таким чином, основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані О.В. Герасимовим у дисертації, у тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни, мають достатній рівень обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна дисертаційного дослідження обумовлена характером суттєвих наукових проблем, що в ній порушуються, та знаходять своє належне вирішення. Здійснене автором комплексне дослідження протидії злочинності у банківській сфері сприяло розробці повної сукупності знань щодо організації та здійснення кримінально-превентивної діяльності на відповідному рівні функціонування вказаної системи.

Запропонована система науково обґрунтованого та практично застосовуваного знання є до певної міри новою у вітчизняній кримінології. Поряд з цим, низку інших наукових положень було вдосконалено, а деякі – набули подальшого розвитку.

Дисертаційне дослідження О.В. Герасимова, присвячене правовим, організаційним та функціональним засадам протидії злочинності у банківській сфері, як складової частини загального механізму протидії злочинності, привертає до себе увагу, передусім, гостротою поставлених проблем. Досліджені автором питання вже досить тривалий час викликають палкі суперечки у теоретиків та практиків правоохоронної діяльності. Слід зазначити, що вони набули політичного характеру, а пристрасті, які вирують навколо них, дедалі більше набувають гостроти та суперечливості. Подекуди мають місце спроби за допомогою управлінських засобів реформувати та переорієнтувати систему протидії злочинності, які в результаті мінімізують її запобіжний ефект в цілому. Тим більш цікавими є думки з цього приводу, висловлені дослідником концептуальних проблем здійснення запобіжної діяльності.

Структура дисертаційного дослідження передбачає висвітлення питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, а також висновків, списку використаних джерел і додатків. Як позитивну рису слід назвати ту обставину, що «проміжні» висновки сформульовані автором наприкінці кожного підрозділу та розділу, що вважається цілком слушним та відповідає сучасній міжнародній науковій практиці. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації О.В. Герасимова повністю відповідає логіці дослідження, і дозволила автору послідовно зупинитися на головних проблемах протидії злочинності у банківській сфері в сучасних умовах в Україні.

Предмет дисертації фактично представляє собою кримінологічний аналіз запобіжної діяльності у специфічній сфері – щодо сегменту банківських фінансових установ. Саме діяльнісний підхід, у цьому випадку, дозволив дослідити динамічну сторону функціональної системи протидії злочинності. У зв'язку з цим дисертант звертає увагу з одного боку на своєрідність, специфіку превентивних заходів, спрямованих на протидію цим злочинам, а з іншого – на особливості «технології» кримінологічного впливу на криміногенні процеси та ситуацію злочину на рівні конкретних об'єктів впливу. Одночасно ним

наводяться різні прийоми і методи впливу на процеси усунення причин і умов злочинів, нейтралізації небезпечних наслідків вчинення злочинів, моральної деградації особистості у певному середовищі.

Суттєвий науковий інтерес становить здійснене автором поєднання кримінально-правової, кримінологічної та організаційно-управлінської проблематики (розділи 1, 3 дисертації). При чому, останню інтегровано до системи кримінологічних даних, що відображають специфіку запобіжної діяльності щодо злочинів у сфері діяльності банківських фінансових установ. Завдяки такому підходу, закономірності суспільної дійсності, що традиційно становлять предмет науки кримінології, суттєво розширюється та трансформується з урахуванням сучасного стану розвитку наукових досліджень.

Також варто відзначити, що дисертант вдало впроваджує у дослідження аналіз найбільш значущих, принципів кримінологічних проблем, а саме: про природу та сутність економічної злочинності, співвідношення соціального, політичного та економічного в запобіжній діяльності, сукупність обставин, що детермінують злочинні прояви, тощо (розділи 2 і 3 дисертації).

В світлі актуальної проблеми термінологічної надлишковості у структурі наукового знання, імпонує позиція автора щодо відшукання оптимального та достатнього змістовного наповнення низки опорних категорій дослідження, як-то: економічна злочинність, економічний злочин, фінансовий злочин, завдання, форми, напрямки, методи протидії злочинності тощо. Це надало змогу авторові здійснити порівняльний аналіз різнопланових концепцій превентивного впливу, а також сформулювати оригінальне бачення сутності та особливостей його реалізації (розділ 3 дисертації). Крім того, функціональний зв'язок між різними елементами запобіжної діяльності (функціями, напрямками, формами) дозволив ідентифікувати останню як специфічний вид кримінологічної практики, зокрема щодо злочинів у банківській сфері.

Позитивно слід оцінити вироблену дисертантом систему елементів стратегії формування моделі інституційної політики протидії злочинності у

банківській сфері (підрозділ 3.2 дисертації). В цій системі вдало інтегровано кількісно-якісний вимір, що надає змогу з достатньою повнотою сформулювати уявлення про співвідношення дійсного та належного у діяльності щодо протидії злочинності у банківській сфері. Сформована система елементів видається цілком прийнятною для нормативного її закріплення у відповідних відомчих нормативно-правових актах та внесення змін до форм офіційної статистичної звітності.

Автором вдало синтезовано наукові підходи щодо сутності та організації аналітично-прогностичної і планової роботи в системі запобіжної діяльності. В результаті стало можливим надати комплексну та довершену характеристику організаційно-методичного забезпечення відповідного напрямку правоохоронної практики (підрозділ 3.3 дисертації).

В дисертації достатньо уваги приділяється дослідженню нормативного забезпечення протидії злочинності у банківській сфері (підрозділи 3.1-3.3 дисертації). Цей компонент функціонування системи є одним з базових і формує об'єктивну платформу для здійснення конкретної кримінально-превентивної діяльності, контролю за їх виконанням, аналізу ефективності вказаного процесу, а також розроблення відповідних корекційних заходів.

В цілому ж розгляд проблем правового, організаційно-методичного та інших видів забезпечення протидії злочинності у банківській сфері свідчить про актуальний зв'язок, що існує на рівні функціонування системи між різними видами діяльності, різними функціями в межах єдиного соціально-економічного утворення. На цій підставі можна зробити висновок про органічне поєднання форм і методів роботи з кримінологічною інформацією, активне залучення до цього наукової методології кримінологічних досліджень.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що висновки і пропозиції, які містяться в даній роботі, є результатом проникнення в глибинні процеси формування тенденцій і характеристик економічної злочинності, зваженого аналізу можливостей нинішньої Української держави та суспільства відновити і збільшити антикримінальний потенціал. В дисертаційному дослідженні О.В.

Герасимова сформульовано і обґрунтовано достатню кількість інноваційних висновків та положень, які в своїй сукупності свідчать про суттєвий внесок автора у розвиток науки кримінології в Україні та практику протидії злочинності.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. За темою дисертаційного дослідження О.В. Герасимовим опубліковано 8 наукових праць, серед яких 5 статей у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Представлений автореферат дисертації та опубліковані наукові праці у повному обсязі відображують концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обґрунтовуються здобувачем у самій дисертації.

Важливість для науки й народного господарства одержаних автором дисертації результатів. Висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідній сфері для подальшої розробки проблем протидії злочинності у банківській сфері. Крім того, результати здійсненого О.В. Герасимовим дослідження можуть бути використані у правотворчості – при опрацюванні проектів змін і доповнень до кримінального законодавства, законодавчих актів регулятивного характеру, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також проектів положень й інструкцій спеціального характеру. У навчальному процесі у вищих навчальних закладах і факультетах юридичного профілю – висновки, пропозиції та рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні можуть знайти своє застосування при викладанні та вивченні курсу «Кримінологія», спецкурсів, а також при написанні монографій, підручників, посібників.

З наведеного випливає, що дисертація О.В. Герасимова за темою «Протидія злочинності у банківській сфері» є самостійним комплексним ґрунтовним дослідженням, яке вирішує актуальне наукове завдання – опис сучасної системи протидії злочинності у банківській сфері.

Між тим, дисертаційне дослідження не позбавлене окремих недоліків, дискусійних положень. До них може бути віднесено наступне:

1. Необхідним елементом сучасної кваліфікаційної наукової роботи є огляд попередніх наукових досліджень з певної тематики. Нажаль, автор повністю уникає цієї роботи. Проте, її виконання та безумовне дотримання цієї вимоги забезпечило б науковий пошук край потрібим масивом теоретичних знань щодо предмету кримінологічного аналізу. Мається на увазі, зокрема докторська дисертація В.В. Чернея «Теоретичні та практичні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні», тематика якої багато в чому пересікається з науковими інтересами О.В. Герасимова.

2. Функціональний аналіз, на якому фактично побудована робота, проведено з позицій структурування цілісного організаційно-управлінського утворення, яким є протидія злочинності, зокрема у банківській сфері. На жаль, автор не наважився зробити наступний крок в організації методології пізнання. Натомість, дослідження синергетичних зв'язків, нелінійних за суттю та непропорційних за змістом, дозволило б більш досконало окреслити систему протидії злочинності у банківській сфері, як функціонуючу одиницю. До того ж розгляд в розділі 3 основних форм, методів та напрямів політики (або стратегії) протидії злочинності у банківській сфері мав би завершуватись інтеграцією цих елементів в межах нової кримінологічної категорії та організаційно-управлінського утворення, що вона уособлює, – механізму протидії злочинності даного виду.

3. Дискусійною та такою, що потребує додаткового обґрунтування видається позиція дисертанта, згідно з якою злочинність у банківській сфері ним досліджується як сукупність відповідних злочинів (с. 9 автореферату). Більш переконливим вважаємо погляд на злочинність як на соціально-правовий феномен. Оперування феноменологічним підходом відповідає зорієнтованості дослідника на виявлення сутнісних характеристик злочинності, а не лише зовнішніх її проявів. Досить ґрунтовано цей підхід розвинений у працях О.М. Бандурки, А. П. Закалюка, Ю.В. Орлова та низки інших вчених.

4. Автор фрагментарно розглядає та аналізує категорію «кримінологічна характеристика злочинів», зробивши акцент лише на її елементно-компонентному складі, хоча, виходячи зі змісту розділу 2 дисертації, саме вона є предметом і основним результатом дослідження. Варто звернути увагу, що протягом усього періоду розвитку уявлень про кримінологічну характеристику злочинів вчені були єдині, мабуть, тільки у визнанні наукового значення даної категорії та її системного характеру. Натомість немає ясності в питаннях, чи є кримінологічна характеристика продуктом практичної діяльності із розслідування конкретного злочину чи вона – результат наукового узагальнення певної категорії кримінальних справ або проваджень; чи охоплюється нею тільки сфера злочину або також сфера запобігання злочинам; чи є вона результатом кримінологічного дослідження або представляє його програму; яке її методологічне і методичне значення, тощо. Ці питання є принциповими, тому уникати їх не потрібно. Адже жодне із запропонованих в якості компенсації нововведень не може замінити або покращити реалізацію функцій і задач, притаманних кримінологічній характеристиці злочинів – акумулювати опис характерних, типових якостей, властивостей та ознак злочинів й бути основою для розробки науково-практичних рекомендацій щодо протидії ним.

5. Нажаль, дослідженням теоретичних та практичних засад протидії злочинності у банківській сфері майже не було охоплено такий важливий його аспект, як латентність, якій, нажаль, присвячено лише дві сторінки. Остання є суттєвим функціональним елементом організації та здійснення протидії будь-якому виду злочинності. Тому хиби цього аспекту кримінологічного впливу здатні чинити суттєвий вплив на поширення організаційно-управлінських, правових факторів злочинності та знижувати, таким чином, ефективність реалізації правоохоронними органами кримінально-запобіжної функції. Крім того, корисним та послідовним, вважаємо, було б доповнення дослідження кримінологічним прогнозом (хоча б і узагальненим) стану злочинності у банківській сфері у зв'язку з реформуванням фінансової системи в бік її

децентралізації та часткової дерегуляції. Акцентування уваги на останньому дозволило б, на нашу думку, дослідити феномен злочинності у банківській сфері з позицій соціального конструктивізму та доповнити наукове уявлення про її природу, а звідси – й про концептуальні засади протидії її відтворенню.

6. Дещо неструктурованим видається виклад матеріалу, присвяченого проблемам детермінації злочинності у банківській сфері (стор. 127 і далі): автором не виділяються відповідні критерії диференціації криміногенних факторів, а характеристика останніх є до певної міри не послідовною. Крім того, авторові бажано було б приділити більше уваги конкретизованому опису окремих груп детермінант, а саме: недоліків нормативно-правового регулювання, недоліків у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування тощо. Виокремлення конкретних форм, типів, сфер існування зазначених факторів дозволило б більш широко дослідити додаткові аспекти запобіжної діяльності щодо злочинів у банківській сфері, адже саме детермінаційний комплекс формує вихідні позиції цілепокладання в процесі функціонування як системи протидії злочинності, так і за окремими її рівнями, напрямками, суб'єктами.

7. У підрозділі 3.3 дисертант уникнув розгляду питання, що стосується ролі суб'єктів приватної охорони у протидії злочинності у банківській сфері. Проте, комплекс заходів, які може забезпечити приватна охоронна організація, що належить до недержавного сектору безпеки, є надзвичайно широким, змістовним і дієвим, здатним подолати наявні кримінальні загрози. Переконані, що саме охоронні організації недержавного сектору безпеки здатні комплексно та якісно розв'язати питання щодо протидії злочинності у банківській сфері. Хотілось би почути точку зору дисертанта стосовно того, яка мета і яка перспектива таких функцій недержавного сектору безпеки? Як їм взаємодіяти з державними суб'єктами правоохоронної діяльності?

8. У підрозділі 3.4 дисертації автор наводить результати вивчення міжнародно-правового забезпечення протидії злочинності у банківській сфері лише у виді констатації факту та перерахування відповідних міжнародних

документів. Вважаю, що метою компаративного дослідження має бути не узагальнення та констатація, а розроблення шляхів удосконалення вітчизняного законодавства. У зв'язку із зазначеним, хотілося б почути від автора відповіді на такі питання:

- чи відповідає національне законодавство та правозастосовна практика у досліджуваній сфері міжнародним стандартам?

- які існують шляхи гармонізації національного законодавства з відповідними міжнародними стандартами?

- чи вивчались ним положення загальноєвропейського законодавства у досліджуваній сфері?

Поряд з цим, викладені вище зауваження суттєво не зачіпають відзначених позитивних моментів, які об'єктивно містить рецензоване дослідження. Що ж до самих цих зауважень, то більшість з них варто розглядати, як підставу для наукової дискусії на засіданні спеціалізованої вченої ради по захисту дисертації О.В. Герасимова.

На підставі викладеного можна зробити **висновок**, що дисертація «Протидія злочинності у банківській сфері», є самостійним науковим дослідженням, в якому міститься вирішення актуального для кримінологічної науки завдання.

В цілому дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, а сам автор – Герасимов Олександр Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –
завідувач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

О.М. Литвинов